

Natalia Horska

Mniejszości narodowe i etniczne w procesach transformacji oraz integracji", red. E. Michalik, H. Chałupczak, Lublin 2006 : [recenzja]

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 14, 276-279

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mniejszości narodowe i etniczne w procesach transformacji oraz integracji. Praca zbiorowa, red. E. Michalik i H. Chałupczak, Lublin 2006, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, ss. 375

Recenzowany tom jest pokłosiem międzynarodowej konferencji naukowej pt. *Mniejszości narodowe w procesach transformacji oraz integracji w Europie*, zorganizowanej przez Wydział Politologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Zaprezentowane w nim referaty mają charakter pogłębionej refleksji naukowej nad dotychczasowym stanem badań nad zagadnieniami narodowościowymi, zachodzącymi w postępującej integracji europejskiej, specyfiką współczesnej problematyki mniejszościowej oraz perspektywami jej rozwoju. Są one jednocześnie próbą ich rekatoryzacji, a poniekąd i przewartościowania. Jak zaznaczają we wstępie redaktorzy tomu „Europa coraz bardziej traci narodowy charakter i staje się ojczyzną regionów”, co powoduje, iż „redefinicji muszą ulec dotychczasowe koncepcje postrzegania narodów większościowych, panujących i mniejszościowych.” Dodają oni, że w takiej sytuacji nowego wymiaru nabierają zagadnienia mniejszości narodowych i etnicznych, którym w prezentowanej publikacji poświęcona została szczególna uwaga.

Praca składa się z trzech części. Na pierwszą składa się osiem artykułów, koncentrujących się na aspektach statystycznych oraz instytucjonalno-prawnych w wybranych państwach europejskich. Rozpoczyna ją artykuł G. Janusza pt. *Statystyczny obraz mniejszości narodowych we współczesnej Europie*, w którym analizuje on dane dotyczące liczebności poszczególnych mniejszości narodowych w oparciu o spisy powszechne, przeprowadzone w ostatnich dekadach w szeregu państwach europejskich. Wzrost poznawczy artykułu w znacznym stopniu podnoszą liczne tabele, którymi autor zilustrował swoje rozważania.

Kolejny tekst A. Porębskiego pt. *Problematyka autochtonicznych grup etnicznych we współczesnej Europie* zawiera interesujące rozważania dotyczące definicji, typologii oraz udziału mniejszości autochtonicznych we współczesnych procesach globalizacyjnych. Do tego tekstu nawiązuje artykuł A. Chodubskiego pt. *Mniejszości narodowe a globalna społeczność obywatelska*, w którym autor zanalizował tytułowe zagadnienie na tle wielu aspektów procesów globalizacyjnych, zachodzących we współczesnym świecie. Globalizacja, według niego, przyczyniła się m.in. do pojawienia się tzw. globalnej społeczności obywatelskiej, której istota „zawiera się w świadomości poczucia przynależności do ogólnoświatowej wspólnoty światowej”. W rozumieniu autora wspomnianego tekstu, wymienione procesy mogą sprzyjać umacnianiu odrębności istniejących zbiorowości narodowych i etnicznych, co określa jako utrwalenie „różnorodności w jedności”. Zauważa jednak przy tym, że mogą one też skutkować odchodzeniem tychże zbiorowości od swej identyfikacji na rzecz wartości globalnych.

Bardzo ciekawy tekst J. A. Rybczyńskiej, pt. *Instytucjonalizacja ochrony mniejszości narodowych i etnicznych na poziomie międzynarodowym*, stanowi próbę analizy działalności instytucji ochrony praw mniejszości narodowych i etnicznych w Europie. Zawiera on też wiele trafnych uwag autorki na temat obserwowanych dysproporcji między poziomem rozwoju omawianych instytucji a stopniem implementacji wypracowanego przez nie katalogu praw mniejszości w poszczególnych państwach europejskich. Do podobnych zagadnień odniósł się w swoim artykule J. Piwkowski. W materiale pt. *Problematyka praw mniejszości narodowych i etnicznych w Traktacie ustanawiającym Konstytucję dla Europy* dokonał ana-

lizej prawnej wymienionego Traktatu w kontekście zagadnienia mniejszości narodowych i etnicznych.

Rozwiązania instytucjonalno-prawne, mające na celu zwalczanie przejawów dyskryminacji w UE, omówione zostały w tekście A. Machockiej pt. *Przeciwdziałanie dyskryminacji w Unii Europejskiej*. Jej rozważania wzbogacone zostały interesującym rysem historycznym dotyczącym omawianego problemu. Z zawartymi tam tezami korespondowały uwagi M. Lewandowskiej, wyrażone w artykule pt. *Formy monitoringu przestrzegania praw mniejszości narodowych w Radzie Europy*. Autorka skupiła się w nim na mechanizmach kontroli nad przestrzeganiem praw mniejszości narodowych i etnicznych w poszczególnych państwach europejskich, będących w dyspozycji Rady Europy. W tekście dokonano też krótkiej analizy skuteczności wprowadzania owych mechanizmów w życie.

Kolejny ważny problem poruszyła E. Michalik w artykule pt. *Polityka państw europejskich wobec nowych mniejszości*. Wskazując na intensyfikację procesów migracyjnych w Europie od połowy lat 70. XX wieku autorka wysuwa tezę, iż na kontynencie europejskim nastaje nowa era procesów etnicznych. Ów proces określiła ona jako *nową etniczność*.

Druga część tomu także składa się z ośmiu artykułów, tym razem traktujących o udziale wybranych mniejszości narodowych lub etnicznych w procesach transformacji systemowej, zachodzących obecnie w państwach europejskich. Rozważania tu zawarte, jak zauważają redaktorzy, „dają w miarę klarowny obraz tak prawidłowości, jak i specyfiki właściwej poszczególnym grupom oraz państwom”.

Tę część tomu otwiera artykuł I. Kabzińskiej pt. *Procesy transformacji i integracji na przykładzie Polaków mieszkających za wschodnią granicą Polski*. Tekst ten jest swoistą próbą analizy porównawczej czynników składających się na proces integracji z macierzą Polaków mieszkających na Białorusi, Litwie i Ukrainie, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji w tym pierwszym państwie. Opierając się na badaniach własnych, przeprowadzonych na wymienionych terenach, badaczka sygnalizuje osłabienie poczucia więzi z polskością wśród wiekszości miejscowych Polaków. W celu odnowienia tych więzi autorka m.in. sugeruje aktywizację działalności takich instytucji społecznych, jak organizacje polonijne, Kościół katolicki oraz polskie placówki oświatowe w wymienionych państwach.

Dwa następne artykuły autorów ukraińskich: N. Horskiej pt. *Uwarunkowania aktywności politycznej mniejszości rosyjskiej na Ukrainie*, oraz A. Kucego pt. *Problem Tatarów krymskich po rozpadzie ZSRR*, dotyczą udziału i roli wymienionych zbiorowości etnicznych w procesie tworzenia się państwowości ukraińskiej. Ich wartością są analizy oparte na mało znanych, lub w ogóle nieznanach, źródłach. Autorka pierwszego artykułu odniosła się do kategorii „mniejszość narodowa” w kontekście ludności rosyjskiej na Ukrainie, liczącej ponad 8 milionów, form jej działalności, w tym stosunku do państwa macierzystego i osiedlenia. Z kolei A. Kucy, analizując problem Tatarów krymskich podkreśla, że ta grupa narodowościowa, stanowiąca obecnie 12,1% ogółu mieszkańców swego terytorium etnicznego, (tj. Krymu), nie może w pełni realizować swych aspiracji narodowo-kulturalnych w warunkach dominujących na półwyspie wpływów rosyjskich. Jego artykuł wzbogacony został o ciekawy rys historyczny dziejów Półwyspu Krymskiego oraz analizę formowania się etnosu tatarskiego.

Z kolei A. Golecka w artykule pt. *Status prawno-polityczny mniejszości narodowych w Szlezewiku-Holsztynie* dokonuje szczegółowego przeglądu uregulowań prawnych okreś-

lających prawa trzech grup narodowościowych, zamieszkujących niemiecki Szlezwik-Holsztyn, a mianowicie Fryzów Północnych, Sinti i Roma oraz Duńczyków. W kolejnym tekście, J. Szuster pt. *Oblicza konfliktu etnicznego w Bośni i Hercegowinie*, wnikliwie zostały przedstawione podłoże oraz skutki tragicznej wojny domowej w byłej Jugosławii.

Kolejne dwa teksty to, zilustrowany licznymi tabelami i danymi liczbowymi, artykuł A. Paroń pt. *Dostępność mniejszości narodowych i etnicznych do mediów na przykładzie państw Grupy Wyszehradzkiej* i tekst R. Dzwonkowskiego pt. *Język komunikacji a język życia religijnego Polaków na Białorusi*, oparty o terenowe badania własne autora. Ten ostatni zawiera szereg interesujących uwag dotyczących zakresu używania języka polskiego przez mniejszość polską na Białorusi, zarówno w życiu codziennym jak i religijnym.

Ostatni, w tej części, artykuł A. Bobryka pt. *Media mniejszości polskiej na Litwie w okresie transformacji* jest analizą stanu prasy oraz programów telewizyjnych i radiowych mniejszości polskiej na Litwie w czasach radzieckich i w okresie transformacji.

Na trzecią część Tomu składa się siedem artykułów, traktujących o różnych aspektach problemu mniejszościowego w Polsce okresu transformacji.

Rozpoczyna ją wypowiedź H. Chałupczaka pt. *Liczba mniejszości narodowych i etnicznych w świetle powszechnego spisu ludności z 2002 roku oraz badań naukowych*. Autor odniósł się do kontrowersji wokół stanu liczebnego mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce, tak w świetle ostatniego spisu powszechnego, jak i badań szacunkowych. Uznał on, że wyniki spisu nie oddają rzeczywistej liczby mniejszości narodowych i etnicznych.

Z kolei tekst E. Mironowicza pt. *Mniejszości narodowe w polityce państwa polskiego w latach 1944–1976* jest odniesieniem do przesłanek politycznych, społecznych oraz instytucjonalno-prawnych składających się na koncepcje polityki mniejszościowej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

Artykuł S. Łodzińskiego pt. *Spory wokół ustawy o ochronie mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce okresu transformacji* koncentruje się, jak to określił sam autor na „przedstawieniu historii uchwalenia przez Sejm tego projektu ustawy oraz głównych problemach jej przyjęcia, czyli zasadności jej wprowadzenia, zdefiniowaniu pojęcia «mniejszość narodowa» oraz praw językowych mniejszości (uprawnień do dwujęzyczności), budzących największe emocje”.

W swoim artykule pt. *Transformacja życia politycznego mniejszości niemieckiej w Polsce po 1989 r.* T. Browarek analizuje zmiany w statusie mniejszości niemieckiej po roku 1989. Podkreśla on, że uzyskała ona możliwość pełnego uczestnictwa w życiu politycznym kraju osiedlenia dopiero po roku 1989, czyli po rozpoczęciu okresu transformacji systemowej. Wcześniej, jego zdaniem, „można jedynie mówić o próbach tworzenia życia organizacyjnego tej ludności”.

W tekście E. Pogorzały pt. *Szkolnictwo mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce w okresie transformacji* zostały przeanalizowane podstawy prawne oraz obecny stan szkolnictwa mniejszości narodowych i etnicznych. Walorem artykułu są dołączone dokładne dane liczbowe o nauczaniu języków ojczystych mniejszości narodowych i etnicznych w polskich placówkach oświatowych, które pozwalają dostrzec ogólne tendencje, zachodzące w szkolnictwie polskim po roku 1989.

Na inny aspekt problematyki mniejszościowej we współczesnej Polsce zwróciła uwagę, w swoim artykule, M. Specjał. W tekście pt. *Życie społeczne i religijne ludności żydowskiej*

w Polsce w okresie transformacji odniosła się do sytuacji społeczności żydowskiej, jej udziału w procesach transformacji systemowej, formach aktywności.

Trzecią część tomu kończą rozważania Z. Kurcza na temat specyficznej świadomości narodowej oraz dążeń autonomicznych Ślązaków. W artykule pt. *Postulowany naród śląski i śląska ideologia narodowa* przedstawił on wyniki swoich wieloletnich i dogłębnych prac badawczych.

Reasumując, należy stwierdzić, że tom pt. *Mniejszości narodowe i etniczne w procesach transformacji oraz integracji* z pewnością zasługuje na pozytywną ocenę. Wyróżnia się poziomem merytorycznym, ujęciem zagadnienia, komplementarnością podjętych zagadnień. Jakkolwiek nie wyczerpuje złożonej problematyki etnicznej we współczesnym świecie, ale w istotny sposób oddaje stan obecnych badań. Większość artykułów składających się na książkę opiera się na dogłębnej kwerendzie, zawiera interesujące i obiektywne wnioski. Pozwala spojrzeć z nowej perspektywy na ewolucję problematyki mniejszościowej, podstaw instytucjonalno-prawnych ochrony praw mniejszości narodowych i etnicznych, jak i politykę mniejszościową szeregu państw europejskich. Szkoda tylko, że recenzowany tom nie zawiera streszczeń każdego z zamieszczonych artykułów, notek o autorach, a także zbiorczego wykazu literatury przedmiotu, co prawdopodobnie znacznie ułatwiłoby czytelnikowi korzystanie z książki.

Natalia Horska

Henry Jenkins, *Kultura konwergencji. Zderzenie starych i nowych mediów*, tłum. M. Bernatowicz, M. Filiciak, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007, s. 283

Kultura konwergencji Henry'ego Jenkinsa to kolejne, po *Wolnej kulturze* L. Lessinga i *Języku nowych mediów* L. Manovicha, opublikowane w warszawskich Wydawnictwach Akademickich i Profesjonalnych polskie wydanie jednej z najważniejszych pozycji dotyczących nowych mediów. Profesor Henry Jenkins, twórca i dyrektor Programu Komparatystyki Mediów w Massachusetts Institute of Technology, to medioznawca, literaturoznawca i badacz kultury popularnej, zajmujący się problematyką procesu współoddziaływania mediów, ich odbiorców i świata biznesu. *Kultura konwergencji* (co warto podkreślić, ukazująca się w Polsce już kilka miesięcy po światowej premierze) dotyczy tej właśnie tematyki – stanowi bowiem próbę diagnozy szeregu aktualnie zachodzących globalnie procesów: coraz ściślejszych, wieloaspektowych oddziaływań między starymi i nowymi platformami medialnymi, zachodzących między nimi przepływów treści, wzrostu aktywności odbiorców (uczestników) kultury popularnej, a także przemian, jakim podlega współczesna polityka, wynikających z rozwoju mediów cyfrowych.

Koncepcją, na której Jenkins opiera swoją pracę jest pojęcie konwergencji mediów, definiowane przez autora jako proces przepływów treści i publiczności medialnej